

[Extra achtergrondinformatie t.b.v. de Loopaward 2024](#)

1.1 Introductie

Groninger Kerken en de Stichting Alde Fryske Tsjerken zijn twee zelfstandige stichtingen met vergelijkbare doelstellingen en beide gevestigd in het Noorden. Het gezamenlijke doel van beide organisaties is de instandhouding van de historische kerkgebouwen in beide provincies en het bevorderen van de belangstelling hiervoor.

De kerken zijn intrinsiek verbonden aan het noordelijke landschap, haar historie, haar identiteit, haar tradities en haar schoonheid. Het programma 'het Ziltepad, langs de ruige rand van het Noorden' verbindt het behoud van deze kerken met het Waddengebied en de groeiende maatschappelijke behoefte aan rust, ruimte, authenticiteit en bezinning. Bovendien komt ze tegemoet aan het provinciale, toeristische beleid in alle drie de provincies waarbij niet alleen ingezet wordt op spreiding van toerisme, maar specifiek voor het Waddengebied ook op de verdere ontwikkeling duurzaam toerisme en daarbij passende toeristisch-recreatieve initiatieven.

Het Ziltepad is zo'n initiatief

Maar ook Visit Wadden is niet zonder reden op de duurzame leest geschoeid, waarbij vol ingezet wordt op het aanspreken en trekken van bezoekers naar het bijzondere landschap en de natuur van het Waddengebied niet alleen waarderen, maar ook ontzien. En als het even kan er zelfs aan bijdragen (regeneratief toerisme).

Het meerjarige programma het Ziltepad bestaat uit het organiseren van wandel- en fietsroutes langs 22 markante kerkgebouwen (7 in Noord-Holland, 7 in Fryslan en 8 in Groningen) in het Waddengebied. Naast de routes wordt er een programma aangeboden waarmee je de wandel- of fietsdag kan beginnen (bijv. ochtend yoga), aanvullen (bijv. natuurexcursie), verrijken (bijv. rondleiding met podcast met het verhaal van de kerk) of afsluiten (voorstelling in het dorp). De totale route loopt uiteindelijk langs de drie provincies: Noord-Holland, Fryslân en Groningen en bestrijkt de gehele waddenkust.

Deze routes bevorderen het inzicht in de karakteristieken van de unieke kerken en het bijzondere landschap van ons Werelderfgoed langs de Waddenkust. Verhalen worden ontsloten en een nieuwe infrastructuur wordt gecreëerd van kunst, cultuur, mensen, lokale initiatieven en ondernemerschap die met veel energie de noordelijke regio kunnen activeren. De Waddenkust wordt door deze routes op een vernieuwende en duurzame manier onder

de aandacht gebracht bij een breed publiek in de Noordelijke provincies en (ver) daarbuiten.

Doelstellingen

Met de ontwikkeling van het Ziltepad (routes en aanvullend programma) dragen beide stichtingen bij aan:

- het vergroten van het bewustzijn van - en de waardering voor - de schoonheid, rust, ruimte en ook uniciteit en kwetsbaarheid van het Waddengebied.
- versterken van het duurzaam toerisme aan de Waddenkust, met de komst van extra bezoekers (bewoners, recreanten en toeristen) bestedingen en overnachtingen
- de instandhouding en herbestemming van kostbaar cultureel erfgoed
- betrokkenheid bij en draagvlak voor religieus erfgoed
- de leefbaarheid en de instandhouding van het voorzieningenniveau en werkgelegenheid in kleine kernen
- de brede welvaart in de dorpen
- Ontwikkelen van een verdienmodel om vanaf 2027 inkomsten te genereren om de routes te kunnen blijven promoten en inhoudelijk te continueren.

Programma het Ziltepad

Facts & Figures pilot 2023

- Wandelen 77%, fietsen 11,5%, beide 11,5%
- Dagtocht 55% met hetzelfde start- en eindpunt, lineair traject A ->B 50%
- Meerdere routes Ziltepad uitgetoet, 56%
- Route geschikt geacht voor hele jaar rond, 87%
- Toegenomen waardering voor het gebied, 83%
- Iets nieuws geleerd over het gebied, 83%
- Een of meerdere nachten gekoppeld aan deelname Ziltepad, 34%
- Deelnemers konden zich redden met eten en drinken onderweg, 75%
- Iets minder dan een kwart van de deelnemers gaven de Ziltepadroute, inclusief programma en gidsen het cijfer 7, ruim de helft gaf het een cijfer 8 en de rest werd verdeeld over het cijfer 6 of een 9
- Deelnemers bevelen de Ziltepad route van harte aan bij anderen, 97%
- Proefdeelnemers willen graag weer proefdraaien als Het Ziltepad uitbreidt, 91%
- Deelnemers kwamen uit Groningen en/of Friesland, 60%, elders uit Nederland, 30% en uit het buitenland, 10%
- Deelnemers aan de dagtocht gaven gemiddeld € 24 p.p. uit en de meerdaagse deelnemers gemiddeld € 230 euro p.p.

Het programma het Ziltepad bestaat uit 4 deelprojecten

Deelproject 1: Routes ontwikkelen

Bestaat uit het samenstellen en maken van de fiets- en wandelroutes. Er worden routes uitgestippeld van A naar B die van kerk naar kerk gaan. Bij elke kerk die aansluit op de route, worden ook dagtochten uitgezet. Je start en eindigt in dat geval bij dezelfde kerk.

Onder dit deelproject vallen o.a. het maken en drukken van de routes en het digitaal toegankelijk maken.

Deelproject 2: Programma aanbod

Het ontwikkelen van een aanvullend, waardevol en relevant programma van activiteiten om de routes extra lading, betekenis en beleving mee te geven. Dit programma past bij het thema bezinning en draagt bij aan het creëren van waardevol en vernieuwend aanbod. Denk aan het starten van de route met een yogales in de kerk, het verrijken van de route met een podcast over de cultuurhistorie van het gebied, een stuk verdieping in de vorm van een natuurexcursie en een afsluiting met een streekgerecht of een voorstelling in het dorp. De verschillende programma-onderdelen zijn ook mooie bouwstenen voor arrangementen.

Het programma is ook interessant en toegankelijk voor de inwoners, verblijfstoeristen en andere belangstellenden, dus los van deelname aan het Ziltepad. Onder dit deelproject vallen bijvoorbeeld het verbinden van verschillende workshops, het verhaal van de kerken vertellen via podcasts, de mythes en sages van het waddenkust gebied delen via animaties filmpjes in bijzondere digitale boekvorm, het samenwerken met verschillende kunstenaars in de kerken.

Deelproject 3: Lokaal verbinden, verankeren, organiseren en verrijken van de routes

De route verbindt o.a. ook de plekken waar de toerist kan overnachten. Zoals B&B's en hotels en soms zelfs overnachten in een kerk, via Heilige Nachten of volgens het Refugio principe, van luxe naar pelgrimage!

Ook wordt een netwerk van logeren bij inwoners in het dorp geïnitieerd en/of verstevigd. In plaatsen waar geen horecavoorzieningen zijn, kan de bezoeker bij een geselecteerde groep inwoners een maaltijd nuttigen. Of wordt de maaltijd in de kerk geserveerd. Deze seizoensmaaltijden worden i.s.m. Waddengastronomie ontwikkeld en dienen als inspiratie voor de lokale kookclub, bestaande uit dorpsbewoners. Zij worden daarbij getraind door professionele koks. Het netwerk van inwoners wordt waar nodig ook ingezet voor bijvoorbeeld bagagevervoer naar een volgende bestemming.

In alle dorpen is er al een hechte samenwerking met de kerkvrijwilligers. Verder verbindt de route het bestaande relevante lokale aanbod. Zij zoekt ook de aansluiting met bestaande routes zoals bijvoorbeeld: Santiago aan het Wad, Jabikspaad, Tsjerkepaed en Santiago de Compostella. Het deelproject zet in op het verbinden van de dorpen en haar inwoners, het stimuleren van gastvrijheid en draagt bij aan de instandhouding van zowel cultureel erfgoed, het voorzieningsniveau als de leefbaarheid van de overwegend kleine kernen.

Deelproject 4: Vermarkten

Een goed (en nieuw) product verkoopt zichzelf helaas nog niet. Gelukkig kunnen we met communicatie de routes en de programmering perfect onder de aandacht brengen. Visit Wadden ondersteunt het Ziltepad daarin met de volgende activiteiten:

- Ontwikkeling van de huisstijl en samenstellen van praktisch huisstijlhandboek om te gebruiken bij de verschillende uitingen. Door de inzet van Visit Wadden ontstaat er cobranding die beide ten goede komt. De uitingen van het Ziltepad sluiten zo goed aan bij de uitstraling van de Wadden. Het zorgt voor herkenbaarheid en het voelt voor bezoekers als een soort 'keurmerk'. Ze herkennen het en dat geeft extra vertrouwen.
- Ontwikkeling van een aantal artikelen rondom 'Bezinning' op visitwadden.nl. Het onderwerp is zo groot (en populair) dat we daarvoor veel kansen zien. Denk daarbij aan interviews met kunstenaars en meditatiedocenten, het plaatsen over blogs m.b.t. over kerk(geschiedenis), de verhalen van vroeger, artikelen over betrokken dorpskernen en bewoners, activiteiten en POI's van ondernemers en vanzelfsprekend komen ook de routes op visitwadden.nl.
- 2x per jaar een campagne ter promotie van de routes en programmering, gericht op bewoners en bezoekers. Hiermee worden de routes en de programma onderdelen onder de aandacht gebracht bij een groter publiek. Dus ook het publiek dat we (nog) niet bereiken via de kanalen van Visit Wadden. We zetten middelen in die passen bij deze niche doelgroep om een zo groot mogelijke groep nieuwe bezoekers te bereiken. Nadat de routes en programma onderdelen 3 jaar zijn gepromoot, nemen we deze onderdelen op in de reguliere communicatiekanalen van Visit Wadden. Daarmee is het Ziltepad verzekerd van continue communicatie.
- Vanzelfsprekend wordt het Ziltepad meegenomen in de reguliere communicatie van Visit Wadden, maar dat zal de eerste jaren onvoldoende zijn om de het initiatief breed bekend te maken en een nieuw publiek te bereiken. Daarvoor is de inzet van bovenstaande middelen noodzakelijk. Middelen die zonder extra kosten worden ingezet door Visit Wadden in de reguliere communicatiekanalen zijn social media posts (organisch, geen ads) en items in de reguliere nieuwsbrieven.

2.3 Output

Deelproject 1 Output & resultaten: routes ontwikkelen

- Routebeschrijvingen van uiteindelijk 22 etappes van kerk naar kerk en 22 dagtochten waarbij start- en eindpunt bij dezelfde kerk liggen, aangevuld met achtergrondinformatie van het gebied en tips voor wandelaar en fietser geschreven door Fokko Bosker in het Nederlands
- 22 wandel- en fietskaartjes
- Vormgeven, digitaal en in print toegankelijk maken van de wandel- en fietsgids. Digitaal via o.a. Routebureau Groningen en Dagrecreatieve netwerken en Visit Wadden in de vorm van GPX bestand.
- Bijzondere stempelposten in alle 22 kerken

- Etappe herinnering voor deelnemers
- Ondersteuning van de routes d.m.v. stickers waar noodzakelijk, zichtbaarheid route en beleving d.m.v. vlaggen, deurschildjes, bord 'kerk open'
- Stempelkaart. Aantrekkelijk gemaakte stempelkaart om je simpel te inspireren de volledige route te lopen of te fietsen langs alle kerken.
- De routes sluiten, waar mogelijk, aan op bestaande routes. Speciale aandacht hebben de langeafstandsroutes zoals Jabikspaad, Klooster Claercamp Route, Santiago de Compostela, Santiago aan het Wad etc.

Deelproject 2 Output en resultaten: programma aanbod

- Mogelijkheid tot overnachten in diverse kerken volgens het refugioprincipe en Heilige Nachten.
- 22 bijzondere kerken die opengesteld zijn voor bezoek, rondleidingen en eventueel orgelspelen.
- 21 Podcasts met de verhalen van de kerken gemaakt door Gerard van der Veer Producties (de podcast van Oostrum is er al).
- Samenwerking met diverse kunstenaars zoals: Hein van Delft, Pauline Kick en Lisette Durenkamp. Zij maken kunstinstallaties voor in de verschillende kerken. Minimaal 3-4 kunstwerken op 3-4 locaties. De kunstwerken zijn tijdelijk van aard maar staan wel 4-6 maanden opgesteld. In overleg met de kerken kunnen de kunstwerken ook permanent blijven. Maar ook met Stichting Hi- Lo komen we tot kunst invulling in de kerken.
- Spinbarg Producties, maker van animatiefilms over sagen, mythen en andere verhalen uit het Waddengebied verwerkt in bijzondere kerkboekvorm. 6 nieuwe verhalen in animatievorm opgetekend in 6 bijzondere kerkboekvormen, in te zetten op 6 verschillende locaties. Deze kunnen ook rouleren in de tijd zodat alle kerken hier van kunnen profiteren.
- Meditaties voor onderweg. Kim Tsai maakt oefeningen voor onderweg die de wandelaar of fietser steeds in relatie met zichzelf en de natuur brengen. Eenmaal thuis kunnen deze oefeningen nog regelmatig dienen als inspiratie voor het dagelijkse leven.
- Actief samen met lokale ondernemers arrangementen ontwikkelen. We starten dit op met Veenstra Reizen op het platform www.wow.frl. De arrangementen bestaan uit een Ziltepad rondwandeling of etappe, overnachting en een andere lokale activiteit.

Deelproject 3 Output en resultaten: verbinden, verankeren en organiseren van de routes

- Jaarlijks 2 bijeenkomsten voor reeds aangesloten kerken bij het Ziltepad ter inspiratie, verbinding en uitwisseling kennis samen met de aangesloten lokale samenwerkende partners
- Lokale maaltijden via het lokale netwerken van de lokale kookclub. Op plekken waar geen horeca is wordt door lokaal geselecteerde mensen de lokale kookclub gevormd. Zij worden voorzien van menu's ter inspiratie waar zij ten allen tijde op kunnen terugvallen en worden getraind door professionele koks. Wandelaars of fietsers van de route kunnen bij hen die avond aanschuiven voor de maaltijd of de

maaltijd laten bezorgen in de kerk waar het opgegeten kan worden. De maaltijden bestaan uit o.a. lokale ingrediënten.

- Eens per jaar een professionele training aan lokale Kookclub bestaande uit dorpsbewoners om voor de toeristen te koken waar geen horecavoorzieningen zijn.
- In samenwerking met Waddengastronomie diverse recepten ontwikkelen die de thuishoukers van de lokale Kookclub kunnen maken mocht hun eigen inspiratie hen even in de steek laten in aantrekkelijke digitale gids vorm. Hierin worden ook de streekproducten, Streekmarkten, boerderijwinkels en andere lokale producenten in meegenomen. Deze aantrekkelijke gids is toegankelijk voor de deelnemers van de route. De bovenstaande activiteiten vormen geen onderdeel van het huidige programma van Waddengastronomie en zijn dus speciaal voor dit programma.
- Lokaal bagage vervoer. Via het door ons geïnitieerde netwerk van dorpingen kunnen wandelaars desgewenst hun bagage laten vervoeren naar het volgende adres op de route.
- Duurzaam netwerk om lokaal kunst- en cultureel aanbod en andere relevante activiteiten te koppelen aan de route

Deelproject 4: Output en resultaten: vermarkten

- Huisstijl handboek voor diverse uitingen, gespecificeerd voor het Ziltepad en passend binnen co-branding met Visit Wadden
- Extra artikelen over 'Bezinning' op visitwadden.nl. Denk hierbij aan interviews met kunstenaars en meditatiedocenten, blogs over kerk(geschiedenis), de verhalen van vroeger, artikelen over betrokken dorpskernen en bewoners
- Het plaatsen van projectactiviteiten, POI's en de routes op visitwadden.nl.
- 2x per jaar een campagne ter promotie van de routes en programmering, gericht op bewoners en bezoekers, gericht op publiek dat we (nog) niet bereiken via de kanalen van Visit Wadden

Overige resultaten

- Alle middelen, die geproduceerd worden tijdens dit project worden eigendom van zowel Visit Wadden als van het Ziltepad. De betrokken organisaties beschikken voor onbepaalde tijd over de eigendomsrechten en kunnen ze dus voor onbepaalde tijd inzetten voor alle uitingen van zichzelf en van partner-organisaties. Zowel Visit Wadden als het Ziltepad zullen deze eigendomsafspraken voor akkoord laten ondertekenen door alle betrokken leveranciers (zoals tekstschrijvers, fotografen en videoproducenten)
- Algehele projectleiding, organisatie en uitvoering van het Ziltepad
- Communicatie & marketing achterban eigen stichtingen
- Monitoring o.b.v. bestaande onderzoeken, meer inzicht in deelnemers en doelen van het project door b.v. deelname aan Continu Bezoekersonderzoek (Fryslan).

Toelichting outcome

Door het organiseren en aanbieden van de routes in het Waddenkustgebied draagt het Ziltepad positief bij aan het bewustzijn over religieus erfgoed, het landschap, de bijzondere natuur, de lokale kunst(enaars) en het Werelderfgoed. Door de deelnemers de meest aantrekkelijke route aan te bieden langs bijzondere plekken zoals de kerken, maar ook de

landschapskunst objecten van Sense of Place zal dit ook positief bijdragen aan de waardering van het gebied door zowel bewoners als toeristen. Deze facetten dragen bij aan de brede welvaart in deze regio.

Door bezoekers actief te stimuleren de route meerdaags te ervaren zal het aantal overnachtingen hierdoor toenemen en daarmee ook de gemiddelde bestedingen. Met eindelijk ook een groei in het aantal arbeidsplaatsen.

De route speelt in op de vraag naar meer duurzame activiteiten en initiatieven in het Waddenkustgebied. Het Ziltepad trekt daarnaast een type toerist aan dat de regio wil zien: bewust en met belangstelling voor cultuur(historie) en natuur. Met andere woorden, bezoekers die gaan voor de kernwaarden van het gebied zoals: stilte, rust, kwaliteit, duurzaamheid, persoonlijke contact met de aanbieders boven de prijs.

Door het actief opzetten van een lokaal netwerk met dorpsbewoners die vers gemaakte maaltijden bereiden voor de deelnemers op plaatsen waar nu (nog) geen horecavoorzieningen zijn en die ook zorgen voor bagagevervoer of overnachtingen bij dorpelingen, ontstaat een duurzaam en lokaal toeristisch netwerk waarvan de opbrengsten ook lokaal terecht komen.

2.4 Planning, fasering, beslismomenten en voortgangsbewaking

In 2023 vond de pilot plaats met ruim 500 proefwandelaars en – fietsers. De resultaten worden geëvalueerd, verwerkt en gedeeld met relevante partners. De verdere ontwikkeling van het Ziltepad ziet er als volgt uit:

Verlenging van de route in 2024

Vanaf het voorjaar van 2024 willen we de route verder gefaseerd uitbreiden in Friesland en Groningen. In dit jaar komen de volgende 6 kerken erbij: Holwerd, Hegebeintum, Hijum Pieterburen, Usquert en Uithuizermeeden. Dit betekent 6 dagetappes van kerk naar kerk erbij en ook 6 dagtochten waarbij start- en eindpunt bij dezelfde kerk liggen.

Het aanvullende programma wordt op maat voortgezet zoals dat in de pilot is ontwikkeld en op basis van de pilot is aangescherpt. Naast de podcasts die de verhalen van de verschillende kerken vertellen, de meditatieoefeningen, de culinaire streekrecepten, logeren in de kerk, eten en slapen bij de dorpsbewoners en het verder aanvullende programma afgestemd op de bezinningstoerist, worden hier op maat in de dorpen verder ontwikkeld met lokale partijen.

In dit jaar zullen we ook intensief het netwerk in Noord-Holland verder verstevigen. Doordat hier geen overkoepelende stichting is waar de kerken onder vallen is hier meer tijd voor nodig om dit netwerk te leggen. De eerste contacten met de kerken zijn al gelegd en ook de 4 Noordkop gemeenten (Texel, Hollands Kroon, gemeente Den Helder en Schagen) zijn geïnformeerd en positief over het Ziltepad. Voor het vermarkten in Noord-Holland zal via Visit Wadden en de uitvoerende DMO van de Noordkop Gemeenten verantwoordelijk zijn. De routeontwikkeling wordt hier in Noord-Holland in nauwe samenwerking met beschikbare en bereidwillige kerken gevormd.

Vanaf het voorjaar van 2025

Aansluiting 7 kerken in Noord-Holland: kerken nog niet bekend.

Vanaf het voorjaar van 2026

Aansluiting van de laatste 6 kerken in Friesland en Groningen. Dit zijn de kerken: Sint

Jacobiparochie, Boer, via Harlingen (geen kerk), Zurich, Losdorp, Uitwierde en Termunten. Ook in en nabij deze kerken en dorpen wordt het aanvullende programma en de activiteiten voortgezet en uitgebreid.

De route van het Ziltepad is nu in de totale lengte klaar en heeft 22 kerken verbonden via 22 dagetappes en 22 dagtochten.

Concreet stappenplan vanaf 2024

De stappen op hoofdlijnen:

1. Routes vaststellen, lopen, checken, beschrijven, foto's maken, kaartjes maken, gids digitaal toegankelijk maken en drukken
2. Basis huisstijl het Ziltepad doorontwikkelen
3. Meerjarig communicatieplan maken
4. Zoeken naar en verbinden met lokale ondernemers, stichtingen, lokale initiatieven en dorpsbewoners
5. De verschillende programma onderdelen en activiteiten inplannen op datum en zorgen dat de verschillende uitagenda's deze informatie op tijd aangeleverd krijgen
6. Informatieavonden in de dorpen blijven organiseren om kandidaten te werven voor de lokaal op te zetten netwerken zoals voor: de lokale kookclub, het bagagevervoer en belangstellenden die logees willen ontvangen
7. Meditatiegids updaten op basis uitkomsten pilot
8. Podcasts van de kerken laten maken
9. Culinaire inspiratiegids voor de lokale Kookclub updaten op basis uitkomsten pilot
10. Speciale animaties van Spinbarg uitvoeren in de bijzonder vormgegeven kerkboeken
11. Kunst- en muziekopdracht(en) uitzetten
12. Samenwerking met diverse partners tussendoor evalueren en bijsturen waar nodig
13. Reeds aangesloten kerken aan de Ziltepadroute en de bijbehorende ondernemers, stichtingen, initiatieven en dorpelingen betrokken houden middels bijeenkomsten
14. Vanaf voorjaar 2025 en 2026 verlenging van de routes naar alle provincies en kerken, op basis van tussenevaluaties.

Twee keer per jaar wordt er geëvalueerd met deelnemers, de dorpelingen en de samenwerkingspartners. Dit om eventuele wijzigingen door te voeren. Per uitbreidingstraject wordt er tevens gekeken of verder uitbreiden een goede en vruchtbare zaak is, gevolgd door een beslismoment. De voortgang wordt voortdurend bewaakt in de vorm van overleggen met het team binnen de Stichtingen Groninger Kerken en Alde Fryske Tsjerken en in relatie met de deelnemers en partijen waarmee we samenwerken.

Op www.visitwadden.nl/hetziltepad zijn alle etappes, podcasts van de kerken, Menugids, meditatiegids met aanvullende podcasts en verdere achtergrond informatie te vinden.

Van de kerken zijn lino's gemaakt door beeldend kunstenaar Gerrit Terpstra. Deze hebben wij o.a. gebruikt om unieke stempels van te maken waarmee de deelnemers hun etappes kunnen afstempelen.

